

DOI 10.31558/2519-2949.2018.4.19

УДК 327(470+571)+476

Степанець П. В., Національний університет «Острозька академія»

**БІЛОРУСЬКИЙ ВЕКТОР ГАЗОВОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
У 1990-Х РОКАХ**

У статті проаналізовано еволюцію газового виміру енергетичної політики Росії на білоруському напрямку протягом 90-х років минулого століття. В рамках дослідження причин стратегічної енергетичної зацікавленості Москви в Білорусі та передумов, які сприяли започаткуванню стратегії активного освоєння Кремлем ринку природного газу, здійснено комплексний аналіз енергетичних характеристик газового сегменту економіки Білорусі. Зокрема, виокремлено важливість географічних характеристик Білорусі для енергетичної стратегії РФ в цій державі та регіоні зокрема; досліджено економічний потенціал Республіки Білорусь як важливий чинник зацікавленості РФ в цьому енергетичному напрямку; розглянуто роль радянського енергетичного спадку як ключового інтегруючого елементу газових галузей двох держав; проаналізовано Білорусь як ринок збуту російського природного газу, що дозволяє вибудувати чітке розуміння інтересів РФ в двосторонніх енергетичних відносинах; зроблено акцент на політичному вимірі енергетичних інтересів РФ в газовому сегменті стратегії щодо Білорусі. При аналізі еволюції «газової» політики Росії на білоруському напрямку особливу увагу приділено періоду першої половини 90-х років, під час якого створювалися формальні базиси енергетичної співпраці двох держав. В рамках дослідження цього періоду проаналізовано специфіку використання Росією комплексу політичних, економічних, енергетичних методів задля задоволення власних інтересів щодо білоруського ринку газу. Важливий акцент зроблений на аналізі політичного середовища Росії та Білорусі в 90-х роках як один із основних факторів, що впливали на динаміку реалізації РФ своєї «газової» стратегії. В цій статті також висвітлено використання Кремлем інтеграційних механізмів в двосторонній співпраці в другій половині 90-х років як інструмент тиску на білоруську сторону в питанні розвитку енергетичних відносин двох держав в сегменті природного газу.

Ключові слова: Росія, Білорусь, енергетика, газ, інтеграція, політика.

Енергетична потужність Російської Федерації, яка проявляється у значних запасах корисних копалин, розвинутій внутрішній енергетичній інфраструктурі, наявності транспортних шляхів для експорту ресурсів на найбільш емкі світові ринки збуту та значного попиту на російські енергоносії, є тим фактором, який дозволяє Росії провадити агресивну енергетичну політику та опиратися на неї як один з головних елементів свого геополітичного впливу. Одну з ключових ролей в енергетичній стратегії Москви відіграє природний газ, володіння значними запасами якого на додачу до залежності багатьох держав-сусідів від цього енергоресурсу, робить газовий фактор одним із основних інструментів зовнішньої енергетичної політики Росії. В контексті цього важливу роль для РФ відіграє Білорусь, яка, окрім того, що є великим покупцем російського газу, також володіє транзитною інфраструктурою для транспортування енергоресурсу на європейські ринки та є однією із стратегічних держав в рамках європейської енергетичної стратегії Кремля. Дослідження еволюції газової політики Росії на білоруському напрямку є критично важливим для розуміння суті енергетичної стратегії РФ не тільки щодо Білорусі, але й загалом щодо пострадянських держав. Акцентування ж на 1990-х роках є необхідним для кращого розуміння сучасних енергетичних відносин між Росією та Білоруссю, а також аналіз саме цього періоду дозволяє зрозуміти принципи, ключові аспекти, інструментарій та методику російської агресивної газової політики як елементу геополітичної стратегії Москви, яка бере свої початки з перших років існування незалежної РФ. Враховуючи те, що Україна неодноразово стикається з використанням газу як інструменту стратегії «гібридної війни» Росії проти української держави, дана тематика набуває надзвичайної актуальності.

Завдання статті:

- дослідити спектр причин газового виміру енергетичної зацікавленості Росії в Білорусі;

- проаналізувати процес формування перших енергетичних контактів в газовому секторі між РФ та Білоруссю як необхідної умови для реалізації енергетичної стратегії Москви на цьому напрямку;
- простежити роль внутрішньої та міжнародної політики в рамках газової стратегії РФ на білоруському напрямку;
- розглянути газову стратегію як інструмент «жорсткої сили» Росії щодо Білорусі протягом 1990-х років;
- простежити еволюцію енергетичної політики РФ на білоруському напрямку в умовах розвитку інтеграційних процесів між двома державами.

Дослідження проблематики енергетичних відносин Росії та Білорусі в сегменті природного газу займаються переважно закордонні науковці, серед яких С. Тихонова [12], яка вивчала еволюцію нафтогазових відносин Росії та Білорусі в 90-х роках через призму російської енергетичної політики; О. Меньшова [6], яка досліджувала загальний контекст російсько-білоруських відносин; Х. Брюс [18], А. Кузьміна [20], які особливу увагу приділяли енергетично-газовій компоненті російської зовнішньої політики на білоруському напрямку. Проте варто зауважити, що дослідження цієї проблематики характеризуються значним рівнем політизації та ідеологічної заангажованості навіть в наукових колах, тому базою для цієї статті послугували матеріали первинної інформації.

Серед невирішених частин дослідження, яким не приділялася достатня увага вітчизняними та закордонними науковцями, варто виокремити потребу аналізу енергетичної стратегії РФ в газовому секторі не тільки через призму енергетики та економіки, але й через політичні та геополітичні аспекти. Масове використання природного газу задля задоволення своїх політичних та безпекових цілей, яке практикується Росією від моменту заснування держави в 1991 році, потребує комплексного підходу до аналізу енергетики. Також більшого акценту вимагає період 1990-х років, який через актуальність новітніх енергетичних процесів у відносинах Росії та Білорусі незаслужено відводиться на другий план. Такий підхід є хибним, адже аналіз витоків енергетичної стратегії РФ на білоруському напрямку дозволяє краще зрозуміти принципи, методики та інструментарій сучасної енергетичної поведінки Росії на міжнародній арені.

Розвал Радянського Союзу політично ознаменував собою появу на міжнародній арені цілої низки незалежних держав, проте якщо процес політичної суверенізації був логічним та об'єктивним наслідком дезінтеграції геополітичного гіганта ХХ століття, то значно складніше справи склалися з економічним сегментом творення нових держав. Найбільша складність полягала в тому, що за часів СРСР було створено глибоко інтегровану економічну систему, яка базувалася на сприйнятті радянської економіки як єдиного організму, тому республіки фактично не володіли економічним потенціалом, який знаходився на їх території. Особливо це стосувалося енергетики, яка відзначалася дуже високим рівнем інтегрованості і розглядалася Москвою як стратегічний актив, який повністю перебуває у відповідальності союзного центру. Розвал СРСР змусив новостворені держави створювати новий фундамент енергетичних відносин, який би врахував наявність інтегрованої енергетичної інфраструктури та необхідність використання цієї переваги. В той же час, він мав базуватися на потребі пошуку моделей подальшої співпраці на основі нового формату домовленостей для пострадянських держав, а саме міждержавних договорів.

Стратегічної енергетичної ваги у нових міжнародних умовах для Росії набула Республіка Білорусь, а газовий сегмент енергетичної політики РФ на білоруському напрямку розглядався Кремлем як один з пріоритетних не тільки в контексті енергетичної взаємодії з державами пострадянського простору, але і як базовий елемент європейської енергетичної політики РФ. Необхідно відразу виокремити головні причини такої «газової» зацікавленості Росії в білоруському напрямку, адже це є необхідною умовою розуміння стратегічності Білорусі в енергетичних планах Кремля.

• **Географія.** Республіка Білорусь географічно є сполучною ланкою між Росією та державами центральної Європи, а, отже, є природним проміжним пунктом на енергетичному шляху до найбільших споживачів російського природного газу в західній Європі. Таке розташування Білорусі змушує РФ шукати формати найбільш вигідного транзитного використання свого західного сусіда, яке б дозволило значно розширити ринки збуту природного газу [11]

• **Ринок збуту.** Окрім географічного розташування, яке робить Білорусь критично важливою країною для енергетичних амбіцій Росії, західний сусід представляє собою і доволі ємкий ринок для збуту природного газу. Зокрема, станом на 1992 рік* реальний ВВП Білорусі становив 19,2 млрд. доларів [17], що ставило державу на 4 місце серед найбільших новостворених економік

пострадянських держав, поступаючись тільки Росії, Україні та Казахстану. Додатковим фактором, який сприяв розширенню енергетичного впливу Росії в Білорусі, слугувала залежність Білорусі від імпорту природного газу, зокрема в 1992 році економіка цієї держави споживала близько 18,4 млрд. куб. м. природного газу, але зі спожитого енергоресурсу тільки близько 280 млн. куб. м. було вироблено всередині Білорусі, що свідчить про критичну залежність від імпорту [19]. Така економічна та енергетична ситуація в сусідній державі розцінювалася Москвою як ідеальна можливість для практично монопольного захоплення білоруського ринку збуту природного газу.

● **Інфраструктура.** Радянський Союз залишив у спадок Білорусі стратегічно важливі об'єкти інфраструктури в секторі газопостачання, які в радянський період відігравали роль сполучника між СРСР та державами соцтабору та західної Європи. В першу чергу, мова йде про газові магістральні газопроводи, серед яких варто виокремити газопроводи «Дашава – Івацевічі – Мінськ», який з'єднував Білорусь з газовими родовищами української Галичини; відгалуження газопроводу «Дашава – Київ – Москва» на білоруське місто Гомель; «Торжок – Мінськ – Івацевічі», який поєднав Білорусь з газовими родовищами російського Сибіру. Окрім вищеназваних газопроводів, Білорусь успадкувала цілу низку інших, але уже менш значущих, газових ліній; газорозподільчих та компресорних станцій, необхідних для обслуговування великих обсягів постачань природного газу; інших важливих об'єктів інфраструктури [4]. На початку 1990-х років РФ розглядала таке інфраструктурне багатство Білорусі як хорошу можливість швидкого запуску в дію нових енергетичних форматів співпраці між двома державами (адже воно буде опиратися уже на готову інфраструктурну базу). Це давало підстави Москві сподіватися на майбутнє використання енергетичного потенціалу Білорусі для прокладання нових енергетичних шляхів до ринків європейських держав.

● **Геополітика.** Складна соціально-економічна ситуація в РФ в поєднанні з частими політичними та військовими кризами, що спостерігалось протягом усіх 90-х років минулого століття, не дозволяла Кремлю використовувати весь спектр інструментів впливу на колишні радянські республіки, який теоретично надавався Росії її потенціалом. Енергетика ж залишалася чи не єдиним інструментом, який можна було використовувати навіть за складної ситуації в самій державі. Тому Кремль розумів, що енергозалежна Білорусь може політично утримуватися в орбіті впливу РФ і «газова голка» – це чи не найкращий метод впливу на сусідню державу .

Враховуючи вищеназвані фактори та усвідомлюючи стратегічність білоруського напряму енергетичної політики РФ на пострадянському просторі, керівництво Росії на початкових етапах існування держави та в нових умовах регіонального порядку на теренах колишнього Радянського Союзу прийняло рішення про початок побудови нового міждержавного фундаменту енергетичних відносин з Білоруссю.

Одним із перших завдань було вироблення механізмів діалогу між урядами Росії та Білорусі, адже побудова нових енергетичних форматів потребувала створення попередньої системи консультацій. Варто розуміти, що розвал СРСР змушував обидві сторони будувати свої відносини «з чистого аркуша». В контексті цього 20 липня 1992 року було підписано «Угоду між Урядом Російської Федерації і Урядом Республіки Білорусі щодо транспортування природного газу через територію Республіки Білорусь і постачання його споживачам Білорусі». Цим договором був передбачений швидкий пошук урядами обох держав нового формату торгівлі та транзиту енергоносіїв, який міг би стати нормативним базисом енергетичної співпраці двох держав. Цікавим моментом цієї угоди стало те, що РФ і Білорусь погодили систему, при якій щорічними угодами між урядами будуть визначатися обсяги постачання газу та ціна на нього. Також обома сторонами було погоджено, що ціна на природний газ буде близька до ціни, яку сплачує російський споживач [10]. Попри те, що на початку 90-х років значними енергетичними активами Росії володів приватний сектор, Кремль не поспішав переводити відносини з Білоруссю на ринкові рейки, залишаючи за собою право остаточного формування обсягів та ціни на газ. Таке рішення Москви можна розглядати як один з проявів прагнення максимально використовувати політичний рівень при реалізації енергетичної політики. «Політизація» енергетичного діалогу з колишніми пострадянськими державами простежувалася від самого початку існування РФ як суб'єкта міжнародних відносин.

Іншим показовим аспектом цієї угоди стало підкреслення в документі прив'язки ціни на імпорт газу для Білорусі до транзитної вартості прокачки енергоносія білоруською територією [10]. Таку прив'язку також варто розглядати в контексті спроб Москви побудови на початкових етапах системи інструментів впливу на Білорусь, адже складна економічна ситуація в цій державі, яка

простежувалася протягом усіх 90-х років, зумовлювала необхідність Мінську шукати компромісу з Москвою і відтягувати момент переходу на ринковий принцип ціноутворення, який би міг створити додаткові економічні труднощі слабкій білоруській економіці. Транзитна прив'язка дозволяла Кремлю інструментом ціни здійснювати політичний та економічний вплив на сусіда.

РФ також спробувала в цей період використати економічну слабкість Білорусі, щоб зайти на ринок сусіда не тільки у якості торговельного партнера, але й інвестора. Зокрема, в 1993 році було підписано міжурядову угоду «Про входження Білоруського державного підприємства по транспортуванню і поставці газу «Белтрансгаз» в склад Російського акціонерного співтовариства «Газпром», згідно якого планувалося перетворення «Белтрансгазу» в дочірнє підприємство російського енергетичного гіганта. Проте дану угоду так і не вдалося імплементувати через серйозний внутрішньополітичний спротив білоруського суспільства [12, с. 135-136]. Сам факт таких переговорів і навіть виходу на конкретне рішення свідчить про амбітні плани Москви з енергетичного підпорядкування Білорусі.

Певного інвестиційного успіху на білоруському напрямку Москві вдалося досягнути в 1993 році, коли між Росією, Польщею, Білоруссю, а згодом і ФРН, було домовлено про будівництво газопроводу «Ямал – Європа», який би проходив через територію Білорусі та став би однією з головних ниток газопостачання з Росії до Європи. Роботи по будівництву цього газогону були розпочаті у 1994 році і головним виконавцем робіт став російський «Газпром», який в рамках цього проекту максимально використав географічне розташування Білорусі задля задоволення власних енергетичних інтересів [13]. Такий акцент на європейському ринку як одному з найперспективніших для РФ додав ще більшого значення Білорусі в енергетичній політиці Росії, адже раніше Україна виступала практично безальтернативним варіантом транзиту, Білорусь же додала варіативності політиці РФ та меншій залежності від Києва. Більше того, «Ямал – Європа» мав слугувати додатковим інструментом тиску на Україну, адже остання усвідомлювала можливі економічні втрати від появи альтернативного газового шляху [9].

Паралельно з розробкою моделі енергетичного співробітництва між двома державами РФ робила значний акцент на розбудові нових систем економічної взаємодії пострадянських держав. Зокрема, на цьому напрямку Кремль виступив ініціатором підписання в 1994 році «Угоди про зону вільної торгівлі». Усі пострадянські держави, окрім прибалтійських, підписали цей документ, який мав би стати основою майбутньої нової моделі економічної інтеграції. Цей документ показовий в контексті енергетичної політики РФ на білоруському напрямку тим, що енергоносії були виключені з переліку товарів, на які поширюється зона вільної торгівлі, що дозволяло Москві і далі використовувати інструмент ціноутворення як засіб політичного тиску на пострадянські держави і зокрема Білорусь [7].

Додавали оптимізму Кремлю і політичні зміни, які відбулися в Білорусі в 1994 році, а саме обрання президентом Республіки Білорусь А. Лукашенка, який у своїй передвиборчій риторичі неодноразово наголошував на необхідності поглиблення співробітництва між Росією та Білоруссю аж до рівня всепроникної інтеграції. Прихід до влади проросійського політика в обличчі А. Лукашенка і фактичне перетворення Білорусі у президентську республіку з жорсткою вертикаллю влади допомогло Кремлю вибудувати дружні відносини з білоруською владною верхівкою, а концентрація влади у руках новообраного президента давала можливість РФ опиратися на певного політика без страху серйозного внутрішнього спротиву в Білорусі спільним ініціативам Б. Єльцина та А. Лукашенка [5].

Проте ряд позитивних сигналів щодо потенціалу реалізації енергетичної політики РФ на білоруському напрямку був майже знівельований серйозним економічним тиском, який здійснювався на обидві держави в середині 90-х років. Скорочення ВВП в Росії та Білорусі, яке простежувалося майже всі 90-ті роки минулого століття, високий рівень безробіття, нестабільність національних валют, політична криза в РФ, яка розпочалася 1993 року і своїм наслідком мала конституційні зміни в напрямку посилення президентської влади, та ряд інших факторів зумовили особливу увагу Кремля до проблем економіки, які слугували причинами політичної нестабільності в Росії [8].

В контексті цього олігархічними колами, які поруч з державою були основними гравцями на енергетичному ринку РФ, вчинявся тиск на Кремль у питанні формування ціни на газ для Білорусі, адже попередній пільговий підхід, який надавав величезні преференції Білорусі взамін на політичну лояльність і прийнятний в плані ціни транзит газу, був економічно не вигідним для самої економіки РФ, яка ще й перебувала в стані комплексної кризи. Головного болю додавали

значні борги Білорусі за спожитий газ і процеси на міжнародних сировинних ринках, де ціна на природний газ протягом 1993-1995 років демонструвала негативну тенденцію [15].

В 1995 році було внесено корективи в енергетичну політику РФ щодо Білорусі в газовому аспекті, зокрема було прийнято рішення про підняття ціни на природний газ. Ініціатором таких змін виступив газовий монополіст «Газпром», який вважав економічно шкідливим для російської економіки експортувати газ Білорусі за ціною, яку сплачує російський споживач. Така рішучість «Газпрому» могла бути пояснена і повільним процесом імплементації в дію угоди про перетворення «Белтрансгазу» в дочірню компанію «Газпрому», процесом, який максимально гальмувався білоруською стороною, яка в цьому вбачала значну загрозу власній економічній безпеці. Попри негативну реакцію Мінська на нову ціну, Москва відмовилася від коригування свого рішення і нова ціна була закріплена в міжурядовій угоді 1995 року [12, с. 137].

Москві вдалося дещо амортизувати негативний вплив цінових змін на російсько-білоруські відносини за рахунок підписання в 1995 році «Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Російською Федерацією та Республікою Білорусь», який став базовим договором для міждержавних відносин, ряду ініціатив торговельного характеру [2], домовленостями про проведення координованої політики в області транзиту природного газу між Росією та Білоруссю та просуванням на рівні Співтовариства незалежних держав (СНД) ідеї створення Митного союзу, який би враховував інтереси усіх зацікавлених держав, в тому числі Білорусі [14].

Іншим важливим фактором, який використовувала РФ, щоб продемонструвати своєму західному сусіду енергетичну стратегічність Білорусі для РФ та готовність Москви йти на економічні поступки заради створення потужної інтеграційної одиниці між двома державами стало підписання у 1996 році «Договору про створення Співтовариства Росії та Білорусі» [1], який згодом ліг в основу підписаного в 1999 році «Договору про створення Союзної держави» [3]. Згідно з цими документами обидві держави взяли курс на політичну, юридичну, економічну та соціальну інтеграцію, кінцевою ціллю якої має стати повноцінний єдиний суспільний простір. З точки зору енергетичної політики РФ на білоруському напрямку, цей політичний вибір обох держав передбачав створення єдиного енергетичного простору, а тому РФ потребувала розробки нових моделей енергетичної взаємодії в новому форматі співробітництва двох держав. Практичне втілення в газовому аспекті співробітництва це знайшло в підписанні в 1999 році угоди «Про регулювання цін (тарифів) на продукцію (послуги) в області транспорту, зв'язку, електроенергетики та газової промисловості», яким РФ зобов'язалася створити для Білорусі особливі умови ціноутворення на природний газ. Фактично створення «Союзної держави» продовжило енергетичну стратегію РФ преференційного ціноутворення для Білорусі взаємін політичну лояльність та участь в російських геополітичних проєктах [12].

В цьому ж році було здано в експлуатацію газогін «Ямал – Європа», після чого Білорусь де-факто стала важливим елементом широкої енергетичної стратегії РФ в Європі [16]. Додача транзиту до енергетичного «портфолію» Білорусі стало вінцем політико-економічних процесів, які були запущені в середині 1990-х років і якими була вибудована система преференційної газової політики Росії щодо Білорусі. Ця система ґрунтувалася на економічних поступках взаємін на політичну кооперацію та рух до створення глибоко інтегрованої системи міждержавних відносин, і енергетичний вплив у формі «газової голки» Білорусі сприяв все більшому переходу Мінська під вплив Москви.

Підсумовуючи, слід наголосити, що стратегічна зацікавленість РФ в білоруському газовому напрямку продиктована цілою низкою причин, серед яких можна виокремити вигідне географічне розташування Білорусі між газовими родовищами Росії та європейськими ринками збуту; радянський спадок у формі глибоко інтегрованої системи газопроводів та іншої необхідної інфраструктури; висока ємкість білоруського ринку збуту газу, що робить цю державу одним із пріоритетних напрямків енергетичного експорту РФ, геополітичну важливість Мінська для інтересів Кремля та його імперських амбіцій взяття під геополітичний контроль пострадянського простору.

Реалізацією своєї енергетичної зацікавленості в практичній площині Москва розпочала займатися відразу після проголошення незалежності в 1991 році. На перших етапах ціллю було поставлено формування формалізованих енергетичних зв'язків з Білоруссю в газовому секторі та адаптація енергетичних інтересів Кремля до нових реалій на пострадянському просторі. В контексті цього Росією було укладено низку угод щодо експорту газу до Білорусі за нижчими за ринкові ціни взаємін на політичну лояльність Мінська та його рух до нових інтеграційних структур з РФ. Також в цій

період Москвою було розпочато проект побудови нового газогону на території Білорусі, який мав би з'єднати газоносні райони Сибіру з європейськими покупцями. Сприяли активному газовому просуванню Росії на білоруському ринку політичні умови, а саме фактична відмова Мінська від руху на Захід, що було закріплено приходом до влади в Білорусі в 1994 році проросійського політика А. Лукашенка.

Друга половина 90-х років ознаменувала собою певне загострення у відносинах між двома державами, що було спровоковано економічними труднощами Мінська, які робили її великим фінансовим боржником РФ, та певним спротивом білоруських еліт тотальному захопленню газового ринку держави російськими компаніями. В таких умовах Москва активно використовувала ціновий тиск як засіб примусу Білорусі до поступок. Також енергетичний важіль часто використовувався Росією задля прискорення руху Білорусі в інтеграційних процесах з РФ. Саме перехід до створення «Союзнаї держави», який відбувався до кінці 90-х років, став завершальним пунктом в енергетичній стратегії РФ щодо Білорусі, яка використовувався протягом всіх 90-х років. Нова політична, економічна реальність, створена цим інтеграційним утворенням, вимагала коригування підходів газової стратегії Росії на білоруському напрямку. Це також співпало з фундаментальними змінами в самій РФ, пов'язаними з приходом у 2000 році до влади в Кремлі Володимира Путіна.

Перспективним напрямком в подальших дослідженнях на дану тематику є аналіз газового сегменту енергетичної політики РФ на білоруському напрямку в контексті загальної енергетичної стратегії Росії на пострадянському просторі. Такий підхід дозволить систематизувати енергетичні тактики щодо окремих держав задля отримання комплексного бачення еволюції змісту та форми енергетичної стратегії РФ від часу проголошення нею незалежності в 1991 році до сьогодні.

Примітки:

* Перший повний рік існування незалежної Республіки Білорусь є базовим для аналізу уже суб'єктної економіки новоствореної держави.

Бібліографічний список:

1. Договор об образовании сообщества России и Беларуси: договор від 2 квітня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soyuz.by/about/docs/dgovor2/>
2. Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Беларусь: угода від 21 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor1/>
3. Договор о создании Союзного Государства: договор від 8 грудня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor5/>
4. Европейский рынок природного газа и роль газотранспортной системы Беларуси в его обеспечении [Електронний ресурс] / Энергетика и ТЭК. – Режим доступу: http://www.energetika.by/arch/~year_m21=2009~page_m21=1~news_m21=493
5. Лавникович Д. Лукашенко разменял третий десяток [Електронний ресурс] / Д. Лавникович // Новая газета. – Режим доступу: https://www.gazeta.ru/politics/2014/07/10_a_6108669.shtml
6. Меньшова О. Развитие российско-белорусских связей в 90-е годы XX – начале XXI вв.: дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Меньшова Ольга Евгениевна. – М., 2005 – 215 с.
7. О создании зоны свободной торговли: угода від 15 квітня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_3635/
8. Поняев И. Политический кризис 1993 года в России: предпосылки, причины и упущенные возможности разрешения [Електронний ресурс] / И. М. Поняев // CyberLeninka. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-krizis-1993-goda-v-rossii-predposylki-prichiny-i-upuschennye-vozmozhnosti-razresheniya>
9. Саприкін В. ЕС – Украина – Россия: развитие сотрудничества в газовой сфере – залог энергетической безопасности европы [Електронний ресурс] / В. Саприкін // Центр Разумкова. – Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=250
10. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о транспорте природного газа через территорию Республики Беларусь и поставках его потребителям Беларуси [Електронний ресурс]. – 20 липня 1992 р. – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=29873
11. Становление энергетики Беларуси. Путь длиною в жизнь [Електронний ресурс] / Министерство энергетики Беларуси. – Режим доступу: http://www.minenergo.gov.by/dfiles/000642_689021_stanovlenie_energetiki.pdf
12. Тихонова С. В. Российско-белорусское сотрудничество в нефтегазовой сфере в 1992-2008 гг.: дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Тихонова Светлана Вячеславовна. – М., 2015. – 210 с.
13. Тысячи Километров Из Западной Сибири В Европу [Електронний ресурс] / Акционерное общество «Гипроспецгаз». – Режим доступу: <http://www.gsg.spb.ru/node/42>

14. Энергетика [Электронный ресурс] / Евразийская экономическая комиссия. – Режим доступа: http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/_eec_energy_all_150623.pdf
15. Энергетическая политика РФ: обзор 2002 года [Электронный ресурс] / Міжнародне енергетичне агентство. – Режим доступа: <https://www.iea.org/media/translations/russian/russiarus2002.pdf>
16. Ямал – Европа [Электронный ресурс] / Газпром. – Режим доступа: <http://www.gazprom.ru/projects/yamal-europe/>
17. Belarus GDP [Электронный ресурс] / Trading Economics. – Режим доступа: <https://tradingeconomics.com/belarus/gdp>
18. Bruce С. Friction or Fiction? The Gas Factor in Russian–Belarusian Relations [Электронный ресурс] / Chloe Bruce // Chatham House. – Режим доступа: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/bp0501gas.pdf>
19. КНОЕМА [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://кноема.ru>
20. Kuzmina А. Russia-Belarus relations/ It’s complicated! [Электронный ресурс] / Anna Kuzmina // Institut Tomas More. – Режим доступа: <http://institut-thomas-more.org/wp-content/uploads/2016/11/Kuzmina-20140218.pdf>

Stepanets P. V. Belorussian vector in Russian federation’s gas policy in 1990s

This article analyzes evolution of natural gas sphere of Russian energy policy on Belorussian vector during 90s of past century. In order to better explore the reasons of strategic energy interests of RF in Belarus and conditions that stimulated start of active expansion strategy on natural market by Russia, the author did a complex analysis of energy features of gas segment of Belorussian economy. The importance of Belorussian geography for Russian Federation’s energy strategy in this state and region is underlined; economic potential of Republic of Belarus as one of key factors of Russian growing interests on this energy vector; the role of Soviet energy heritage as key integral element of Russian and Belorussian gas spheres is considered; the Republic of Belarus as sales market for Russian natural gas is analyzed. These aspects allow us to build clear understanding of Russian interests in energy relations between Belarus and Russia. There is also emphasis on political sphere of energy interests of Russian Federation in gas segment of strategy towards Republic of Belarus. While analyzing evolution of Russian Federation’s gas policy on Belorussian vector, clear attention is made on first half of 90s years of XX century as key period when formal bases for energy cooperation between two states were created. In order to explore this period better, specifics of using political, economic, energy methods by Russia to satisfy its own interests on Belorussian gas market are analyzed. Great emphasis is made on analysis of political environment in Russia Federation and Belarus during 90s as one of the main factors that influenced dynamics of realization of Russian gas strategy. This article also explores use of integration mechanisms in cooperation between two states in second half of 90s by Russia as an instrument for pressuring Belorussian part in energy dialogue between Minsk and Moscow.

Key words: *Russia, Belarus, energy, natural gas, integration, policy.*